

Weronika Zegzuła¹

PWT Wrocław

<https://orcid.org/0000-0001-6265-8295>

Powstanie i rozwój archiwów diecezjalnych w Polsce

Abstract

The origin and development of diocesan archives in Poland

Polish church archives began to develop along with the restoration of independence in 1918. Until the outbreak of the war in 1939, there were 6 diocesan archives. After the World War II, Poland found itself in a new political reality. The so-called „people’s authority” treated archives, including church archives marginally. The Church and its resources looked through the lens of the remnants of feudalism, which had to be destroyed. In order to achieve that, the authority sought complete confiscation of church archives, which were to depend solely on state officials. The Church had to find its place in a new political reality and face the actions of the authorities to annihilate the ecclesiastical administration. Among the administrative activities of the church authorities, maintaining an autonomous structure and providing personnel for pastoral activities were undoubtedly more important. It is understandable that in such a situation, as a priority, the Church could not deal with archival matters. Despite incredible difficulties, after 1945 the Archdiocesan Archive in Wrocław resumed their activities. Archives were created in Pelplin and Włocławek. In 1974 there were 7 archdiocesan archives and 20 diocesan archives. In 1989, the number of diocesan archives increased to 24 and in 2002 to 32. Establishment of the Association of Church Archivists (SAK) in Warsaw on 17 June 2004 was a breakthrough event for diocesan archives. The main task of the Association is to organize, provide access to, and inventory church archives. Its members continue the Polish archival tradition and „the great service to ecclesiastical and national science”.

Keywords: diocesan archives, ecclesiastical archives, Center for Ecclesiastical Archives, Libraries and Museums, Association of Ecclesiastical Archivists

¹ Weronika Zegzuła – mgr doktorantka na PWT we Wrocławiu, e-mail: weronikazegzula@interia.pl.

Streszczenie

Polskie archiwa kościelne zaczęły się rozwijać wraz z odzyskaniem niepodległości w 1918 r. Do wybuchu wojny w 1939 r. funkcjonowało 6 archiwów diecezjalnych. Po zakończeniu II wojny światowej Polska znalazła się w nowej rzeczywistości politycznej. Władza ludowa traktowała archiwa, w tym także archiwa kościelne marginalnie. Na Kościół i jego zasoby patrzyła przez pryzmat pozostałości feudalizmu, który trzeba zniszczyć. W tym celu władza dążyła do całkowitej konfiskaty archiwaliów kościelnych, których dalszy los miał zależeć wyłącznie od państwowych urzędników. Kościół musiał odnaleźć swoje miejsce w nowej rzeczywistości politycznej i stawić czoło działaniom władz zmierzającym do unicestwienia administracji kościelnej. Wśród działań administracyjnych władz kościelnych niewątpliwie ważniejsze było utrzymanie autonomicznej struktury i zapewnienie kadr dla działań duszpasterskich. Zrozumiałe, że w takiej sytuacji – jako priorytet – Kościół nie mógł zająć się sprawami archiwów. Mimo niebывалych trudności po 1945 r. wznowiło działalność Archidiecezjalne Archiwum we Wrocławiu. Powstały archiwa w Pelplinie i Włocławku. W 1974 r. było 7 archiwów archidiecezjalnych i 20 diecezjalnych. W 1989 r. liczba archiwów diecezjalnych wzrosła do 24, a w 2002 r. do 32. Przełomowym wydarzeniem dla archiwów diecezjalnych było powstanie Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych (SAK) w Warszawie w dniu 17 czerwca 2004 r. Głównym zadaniem Stowarzyszenia jest porządkowanie, udostępnianie i inwentaryzacja archiwaliów kościelnych. Jego członkowie kontynuują polską tradycję archiwalną oraz „wielką służbę nauce kościelnej i narodowej”.

Słowa kluczowe: archiwa diecezjalne, archiwa kościelne, Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych

Wstęp

Od XII do XVIII wieku na wzór diecezji i zakonów starszych krajów chrześcijańskich również Kościół w Polsce posiadał własne archiwa przechowywane w katedrach, klasztorach, kolegiatach i kościołach. Archiwa te, ze względu na właścicieli akt i miejsca ich przechowywania, dzieliły się na diecezjalne i zakonne. Do pierwszej grupy zaliczały się zbiory wyższe (biskupie, konsystorzy generalnych, i kapituł katedralnych), zbiory średnie (konsystorzy okręgowych i kapituł kolegiackich) i zbiory niższe lub partykularne (dekanalne i parafialne). Zakony starsze posiadały archiwa w opactwach i ważniejszych klasztorach. Zakony, które miały w Polsce odrębne prowincje miały archiwa prowincjalne, a zakony polskiego pochodzenia – archiwa generalne. Taki stan rzeczy utrzymał do rozbiorów Polski. Zaborcy różnie obchodzili się z archiwami kościelnymi; część zasobów tych archiwów zniszczyli, a te archiwalia, które miały dla nich jakąś wartość, wywieźli z Polski. To, co udało się uratować przed zaborcami, pozostało w kościelnych archiwach².

² S. Librowski, *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1989, kol. 877.

Na przełomie XIX i XX wieku w niektórych kręgach kościelnych zrodziła się potrzeba archiwizacji akt wytworzonych przed rozbiorem Polski. Jednak taki stan rzeczy nie stał się wówczas impulsem do tworzenia odrębnych kościelnych archiwów (diecezjalnych, zakonnych), definiowanych współcześnie jako wyspecjalizowanych instytucji powołanych do gromadzenia, zabezpieczenia, opracowania oraz trwałego przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych. Akta znoszonych urzędów i instytucji kościelnych wędrowały do innych instytucji kościelnych, gdzie zalegały w składnicach akt.

Archiwa diecezjalne w rozumieniu odrębnych instytucji naukowo-usługowych miały swój początek w okresie międzywojennym. Ich rozwój nastąpił dopiero po zakończeniu II wojny światowej i trwa do dziś. Przyjmuje się zasadę zgodną z prawem kanonicznym, że w każdej diecezji powinno być archiwum diecezjalne. Jednak nie każda diecezja w Polsce ma własne archiwum. Przyczyną takiego stanu rzeczy mogą być braki lokalowe lub kadrowe. Przeważnie dotyczy to tzw. diecezji młodych, czyli nowopowstałych. Tam, gdzie jeszcze nie powstało archiwum diecezjalne, czyni się starania, aby do czasu jego utworzenia, należyście zabezpieczyć kościelne archiwalia przed zniszczeniem lub kradzieżą.

Z pomocą w kształceniu przyszłych archiwistów i doksztalcaniu już zatrudnionych pracowników w archiwach kościelnych przychodzi m.in. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL, a integrowaniu środowiska archiwalnego – Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych. Mówiąc o rozwoju archiwów diecezjalnych w Polsce, należy sięgnąć do historii ich powstania.

1. Archiwa diecezjalne do 1945 roku

Polska archiwistyka i archiwa diecezjalne zaczęły się rozwijać wraz z odzyskaniem niepodległości w 1918 r. Zapoczątkował je dekret Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z 7 lutego 1919 r. o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami (Dz. Pr. P.P., Nr 14 z 1919, poz. 182). W ślad za archiwami państwowymi rozpoczęto także organizację archiwów diecezjalnych³.

Dnia 13 października 1925 r. kardynał Edmund Dalbor erygował pierwsze w Polsce Archiwum Archidiecezjalne⁴ w Poznaniu, którego dyrektorem został ks.

³ M. Dębowska, *Archiwa Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej*, [w:] „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 92 (2009), s. 46.

⁴ Papież Benedykt XV zobowiązał biskupów, aby zakładali archiwa w swoich diecezjach. Pozostawił biskupom kwestie organizacji archiwów, nie narzucając im sposobu postępowania. *Codex Iurii Canonici Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus*, Friburgi Brisgoviae-Ratisbonae 1918.

Edmund Majkowski⁵. Była to dobra okazja, aby w środowisku nauki (zwłaszcza wśród historyków) wzbudzić szersze zainteresowanie problematyką archiwów diecezjalnych. Na IV Zjeździe Historyków Polskich, zorganizowanym w Poznaniu w dniach 6-8 grudnia 1925 r., dr Kazimierz Kaczmarczyk, dyrektor miejscowego Archiwum Państwowego, wygłosił referat pt. *Organizowanie archiwów diecezjalnych*, tym samym zapoczątkował reformę, która zmierzała do nadania archiwom diecezjalnym charakteru instytucji naukowo-usługowych. Uczestnicy Zjazdu wystosowali apel do wszystkich biskupów ordynariuszy w Polsce, aby poszli za przykładem ks. Kardynała i zakładali archiwa diecezjalne⁶. Po zjeździe powstały archiwa w: Katowicach (1925) i Częstochowie (1926). W 1927 r. za sprawą ks. dra Jana Kwolka erygowano Archiwum Diecezji Przemyskiej⁷. Później otwarto następne: w Płocku (1928), we Lwowie (1931), w Łodzi (1937) i w Kielcach (1939). W okresie międzywojennym powstało 6 archiwów diecezjalnych na 21 diecezji w Polsce⁸.

Należy dodać, że istniejące w obecnych granicach Polski, Archidiecezjalne Archiwum we Wrocławiu, w okresie międzywojennym znajdowało się poza jej terytorium. Zostało otwarte 1 lipca 1896 r. za rządów kardynała Geорга Koppa. Jest to obecnie najstarsze z istniejących archiwów diecezjalnych w Polsce⁹.

W 1927 r. ks. dr J. Kwolek opisał zasób przemyskich archiwów kościelnych¹⁰. Rok później ukazała się drukiem broszurka o ekstraktach metrykalnych¹¹. W „Archeionie” (1928) opublikował rozprawę poświęconą naukowej organizacji archiwów kościelnych¹². Każdego roku pisał sprawozdania z dzia-

⁵ F. Lenort, *Z dziejów organizacji i zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Lublin 1967, s. 70; L. Wilczyński, *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu w latach 1925-1939*, „Archiwariusz. Biuletyn Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu” 1 (2005), s. 11-53.

⁶ S. Librowski, *Dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie reformy organizacji archiwów kościelnych w Polsce*, ABMK 3 (1961), z. 1-2, s. 12.

⁷ J. Ataman, *Ks. Jan Kwolek 1885-1958*, ABMK 1 (1959) z. 1, s. 159-161. Ks. dr J. Kwolek należał w tym czasie do jednego z najlepszych specjalistów w dziedzinie archiwistyki. Był także, oficjałem sądu biskupiego, scholastykiem kapituły katedralnej i profesorem seminarium duchownego w Przemyślu. W latach 1927-1955 pełnił urząd dyrektora przemyskiego archiwum diecezjalnego. W seminarium duchownym prowadził zajęcia z archiwistyki i angażował kleryków do pomocy przy porządkowaniu akt. Współtworzył dział *Z archiwistyki kościelnej* w miesięczniku „Ateneum Kapłańskie”.

⁸ S. Librowski, *Archiwa Kościoła katolickiego*, kol. 879.

⁹ W. Urban, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Archeion” 25 (1956), s. 309-320; tenże, *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, ABMK 10 (1965), s. 16.

¹⁰ J. Kwolek, *Archiwa diecezji przemyskiej obrz. łacińskiego*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 27 (1927), s. 223-276.

¹¹ J. Kwolek, *Ekstrakty metrykalne w Archiwum Diecezjalnym Przemyskim*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 28 (1928), s. 231-249.

¹² J. Kwolek, *Naukowa organizacja archiwów diecezjalnych*, „Archeion” 4 (1928), s. 15-35; tenże, *Naukowa organizacja archiwów kościelnych*, „Nasza Myśl Teologiczna” 1 (1930), s. 1-37.

łałności archiwum diecezjalnego, które publikował w „Kronice Diecezji Przemyskiej”. W grudniowym numerze „Ateneum Kapłańskiego” z 1936 r. ukazał się artykuł poświęcony archiwum diecezjalnemu¹³, który wraz z wcześniejszymi artykułami stał się przewodnikiem po zasobie¹⁴.

Działalność ks. dr. J. Kwolka i jego publikacje stały się inspiracją dla ludzi nauki oraz przyczyniły się do rozwoju archiwów kościelnych. Zestawienia archiwów diecezjalnych publikowali: E. Chwalewik¹⁵ oraz Karol Buczek na podstawie przeprowadzonej ankiety w 1927 r¹⁶. W omawianym okresie do ważniejszych autorów monografii o tematyce archiwalnej należeli: ks. Józef Nowacki¹⁷ z Poznania, ks. Henryk Rybus¹⁸ z Łodzi, ks. Władysław Kwiatkowski¹⁹ z Warszawy, Wincenty Łopaciński²⁰ z Łodzi, Stanisław Zajączkowski²¹ z Lwowa, Kazimierz Kaczmarczyk²² oraz Tadeusz Glemma²³. Zagadnieniem ustawodawstwa kościelnego dotyczącego archiwów zajmował się W. Abraham²⁴.

Okres międzywojenny był przełomowy dla rozwoju archiwów diecezjalnych. Rozpoczęto systematyczne porządkowanie zbiorów kościelnych oraz w celu udostępniania zasobów otwierano pracownie naukowe²⁵.

¹³ J. Kwolek, *Archiwum Diecezjalne przy Kurii Biskupiej ob.lac. w Przemysłu*, „Ateneum Kapłańskie” 38 (1936), s. 514-526.

¹⁴ J. Ataman, *Ks. Jan Kwolek*., s. 161.

¹⁵ E. Chwalewik, *Zbiory polskie*, t. 1, Warszawa 1926; t. 2, Warszawa 1927.

¹⁶ K. Buczek, *Archiwa polskie*, „Nauka Polska” 7 (1912), s. 1-97; 1930:12 (suplement do t. 7), s. 1-85.

¹⁷ J. Nowacki, *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu*, „Ateneum Kapłańskie” 38 (1936), s. 198-205.

¹⁸ H. Rybus, *Widawskie Archiwum Kościelne*, Łódź 1939.

¹⁹ W. Kwiatkowski, *Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie*, „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 26 (1936), s. 283-285.

²⁰ *Statut i regulaminy Muzeum Diecezjalnego w Łodzi*, „Archeion” 15 (1937-1938), s. 132-134.

²¹ S. Librowski, *Dotychczasowe osiągnięcia*, s. 12-14.

²² K. Kaczmarczyk, O. G. Kowalski OCist, *Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, [Kraków] 1919, s. 1-104; K. Kaczmarczyk, *Archiwum oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie*, „Archeion” 6-7 (1930), s. 123-159; tenże, *Egzemplarz częstochowski inwentarza Archiwum Koronnego z r. 1613*, „Archeion” 14 (1936), s. 36-47.

²³ T. Glemma, *O archiwach warmińskich we Fromborku*, „Archeion” 9 (1931), s. 19-35.

²⁴ W. Abraham, *Ustawodawstwo kościelne o archiwach*, „Archeion” 4 (1928), s. 1-14.

²⁵ J. Dziwoki, *Edukacja archiwistów kościelnych w Polsce po 1945 roku. Referat wygłoszony w Olsztynie na V Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w ramach sesji „Archiwa kościelne” w dniach 6-7 września 2007 (w posiadaniu autorki).*

2. Sytuacja archiwów diecezjalnych po 1945 roku

W czasie II wojny światowej większość polskich archiwaliów kościelnych uległo grabieży. Niemcy wywieźli np. archiwalia z Gniezna, Łodzi, Pelplina, Płocka i Włocławka do składnic w Poznaniu, Gdańsku i w głąb Rzeszy. Wywiezione zasoby w dużej mierze zostały odzyskane dopiero po 1945 r.

Po zakończeniu II wojny światowej Kościół katolicki musiał odnaleźć swoje miejsce w nowej rzeczywistości politycznej i stawić czoło działaniom władz zmierzającym do unicestwienia administracji kościelnej. Wśród działań administracyjnych władz kościelnych niewątpliwie ważniejsze było utrzymanie autonomicznej struktury i zapewnienie kadr dla działań duszpasterskich. Zrozumiało, że w takiej sytuacji – jako priorytet – władze kościelne nie mogły zająć się od razu sprawami archiwów. Czyniły to stopniowo.

W takiej sytuacji budzi podziw i zasługuje na uznanie pionierska działalność powojennych archiwistów kościelnych, takich jak np. ks. S. Librowskiego, czy o. H. E. Wyczawskiego OFM, którzy pomimo trudnych przeżyć ostatniej wojny, potrafili z siebie wykrzesać energię do twórczego działania²⁶. Ks. Librowski wziął udział w Zjeździe Historyków Pomorza i Prus w dniach 19-20 lutego 1947 r. w Toruniu, gdzie wygłosił referat pt.: „Archiwum Diecezjalne we Włocławku”. Na początku lat pięćdziesiątych XX w. został wykładowcą nauk pomocniczych Historii Kościoła na KUL. Od 1954 r. o. H. E. Wyczawski jedną godzinę tygodniowo wykładał introdukcję do studiów w archiwach kościelnych na kierunku Historii Kościoła Wydziału Teologicznego i na Wydziale Prawa Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Po wojnie wznowiły swą działalność archiwa diecezjalne w Częstochowie, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Łodzi, Łomży, Poznaniu, Płocku, Przemyśle, Siedlcach i Wrocławiu²⁷. Powstały archiwa w Pelplinie i Włocławku²⁸ oraz archiwa kurii biskupich w Białymstoku, Drohiczynie, Gorzowie Wlkp., Lubaczowie, Opolu. Zreorganizowały swą działalność archiwa w Gnieźnie, Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Pelplinie, Sandomierzu, Tarnowie i Warszawie²⁹. Z czasem tworzone nowe archiwa, np. w 2002 r. były 32 archiwa diecezjalne. Obecnie jest ich 37.

Archiwum diecezjalne nie mogłoby właściwie funkcjonować bez zatrudnienia fachowego personelu. Z reguły archiwisci kościelni posiadają wymagane

²⁶ *Kalendarium życia, cierpienia, działalności, twórczości i uznania księdza Stanisława Librowskiego*, ABMK 58 (1989), s. 455-456.

²⁷ W. Urban, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Archeion” 25 (1956), s. 309-320.

²⁸ S. Librowski, *Archiwum Diecezjalne we Włocławku 1945-1958*, Włocławek 1958.

²⁹ S. Librowski, *Archiwa Kościoła katolickiego*, kol. 880-885.

kwalifikacje zawodowe i mogą skutecznie funkcjonować w archiwach³⁰. Nie zawsze liczba personelu zależy od wielkości posiadanych zbiorów. W dalszym ciągu doskwiera brak wykwalifikowanych pracowników w archiwach diecezjalnych³¹. W wielu przypadkach ta sama osoba pełni urząd archiwisty, prowadzi kancelarię bieżącą, inwentaryzuje, zabezpiecza i udostępnia akta, czasem porządkuje pomieszczenia! Efekty pracy archiwistów kościelnych siłą rzeczy muszą być mniejsze w zestawieniu z ich państwowymi kolegami. Nie dziwi więc, że „nadrabianie zaległości” będzie wymagać jeszcze wielu lat pracy. Sposobem, który mógłby rozwiązać problem, byłoby zwiększenie liczby fachowego personelu.

3. Powstanie i znaczenie Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych oraz Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych

Na tym tle ważnym wydarzeniem stało się utworzenie 20 grudnia 1956 r. Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (Ośrodek ABMK) przy KUL. Jego inicjatorem i twórcą Ośrodka ABMK był o. R. Gustaw OFM. Pierwszym kierownikiem Ośrodka został ks. Eugeniusz Reczek SJ, którego w marcu 1958 r. zastąpił ks. Witold Nowodworski³². W 1959 r. Ośrodek ABMK oddzielono od Biblioteki Uniwersyteckiej i nadano mu status samodzielnego zakładu uniwersyteckiego o charakterze naukowym i usługowym, który od 1959 r. zaczął wydawać periodyk *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*³³. Siedziba Ośrodka mieściła się w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej KUL przy ul. Chopina 27. Na dyrektora nowej instytucji powołano ks. prof. Józefa Rybczyka, prorektora KUL. Redaktorem naczelnym ABMK został jego zastępca ks. Stanisław Librowski³⁴. Periodyk ukazywał się dwa razy w roku. Na jego łamach publikowano m.in. inwentarze, katalogi i przewodniki po zasobach archiwów

³⁰ J. Związek, *Twórcy zespołów w archiwach kościelnych w Polsce*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych”, 2 (2005), s. 53-54.

³¹ S. Librowski, *Dotychczasowe osiągnięcia*, s. 8.

³² S. Librowski, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych*, ABMK 1 (1959), z. 1, s. 12-14.

³³ W latach 1959-1961 czasopismo ABMK ukazywało się jako kwartalnik (od 1 do 3 tomu łącznie), od 1 stycznia 1962 roku do dziś wychodzi jako półrocznik. M. Dębowska, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1956-2006*, Lublin 2006, s. 107.

³⁴ S. Librowski, *Ośrodek Archiwów*, s. 15-16.

kościelnych oraz artykuły dotyczące poszczególnych archiwów, problemów porządkowania, wartościowania i konserwacji akt³⁵.

Z inicjatywy Ośrodka ABMK i przy poparciu Episkopatu Polski w dniach 26-27 czerwca 1957 r. na Jasnej Górze w Częstochowie odbył się Pierwszy Zjazd Archiwistów, Bibliotekarzy i Muzeologów Kościelnych. Głównym celem Zjazdu było ocenienie stanu i potrzeb archiwów, bibliotek i muzeów oraz przygotowanie programu prac na przyszłość w tych dziedzinach³⁶. Wygłoszono trzy paralelne referaty. O. Romuald Gustaw wygłosił referat poświęcony bibliotekom³⁷; ks. Władysław Smoleń - muzeom³⁸, natomiast archiwom poświęcił swój referat ks. Stanisław Librowski³⁹. Referat programowy ks. S. Librowskiego został podzielony na dwie części. W pierwszej, przy omawianiu podstawowych zasad organizacyjnych, referent akcentował, że archiwum jest instytucją, która powinna mieć odpowiednie pomieszczenia, wykwalifikowanych pracowników oraz stały budżet. Zatrudnieni w nich pracownicy powinni mieć odpowiednie kwalifikacje zawodowe. W drugiej części ks. Librowski postulował, aby tworzyć nowe archiwa diecezjalne i prowincjalne zakonne, które będą funkcjonować na podstawie statutów i regulaminów, zatwierdzonych przez władzę kościelną⁴⁰. Apelował o porządkowanie zasobów i udostępnianie ich w celach naukowych. Podkreślał także konieczność konserwacji i mikrofilmowania archiwaliów. Na zakończenie wspominał o współpracy z Ośrodkiem ABMK oraz Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych, np. wymiana doświadczeń, kształcenie kadr⁴¹. Wystąpienie ks. S. Librowskiego spotkało się z wielką życzliwością i poparciem wszystkich uczestników. Zwołanie Zjazdu było bardzo ważnym wydarzeniem w historii powojennego Kościoła w Polsce oraz impulsem, którego potrzebowali archiwisci kościelni, do pracy w niełatwych polskich warunkach politycznych.

Głównym celem Ośrodka ABMK jest gromadzenie i opracowywanie materiałów dla potrzeb zainteresowanych wydziałów i biblioteki KUL, oraz prowadzenie własnych badań naukowych. Zgodnie z postanowieniem Episkopatu Polski Ośrodek jest powołany jednocześnie do organizowania i sprawowania opieki metodyczno-naukowej nad archiwami, bibliotekami i muzeami kościelnymi, tak

³⁵ R. Kiersnowski, *Nauki pomocnicze historii w okresie powojennym*, „Kwartalnik Historyczny” 1 (1987), s. 314.

³⁶ Przebieg Zjazdu można znaleźć w: [S. Librowski] *Pierwszy Zjazd Archiwistów, Bibliotekarzy i Muzeologów Kościelnych. 1. Przebieg Zjazdu*, ABMK 1 (1959), z. 1, s. 18-20.

³⁷ R. Gustaw, *Stan i potrzeby bibliotek kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK 1 (1959) z. 1, s. 34-42.

³⁸ W. Smoleń, *Stan i potrzeby muzeów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK 1 (1959), s. 43-56.

³⁹ S. Librowski, *Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK 1 (1959), s. 20-33.

⁴⁰ S. Librowski, *Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego*, Lublin 1960.

⁴¹ S. Librowski, *Stan i potrzeby*, s. 32-32.

diecezjalnymi jak i zakonnymi w Polsce. Służy fachową pomocą pracownikom archiwów kościelnych, w tym archiwów diecezjalnych i zakonnych⁴².

Z myślą o pracownikach archiwów kościelnych Konferencja Episkopatu Polski 1 grudnia 2003 r. erygowała Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych⁴³. Asystentem Stowarzyszenia z ramienia Konferencji Episkopatu został bp prof. dr hab. Jan Kopiec.

Do głównych zadań Stowarzyszenia należy:

1. Upowszechnianie wiedzy o archiwach i archiwaliach kościelnych oraz o prawnych podstawach postępowania z dokumentacją;
2. Doskonalenie kwalifikacji zawodowych archiwistów oraz podnoszenie ich wiedzy ogólnej;
3. Reprezentowanie środowiska archiwistów kościelnych w kontaktach z państwową służbą archiwalną;
4. Integracja środowiska archiwistów kościelnych;
5. Dbłość o wysoki poziom etyki oraz budowanie zaufania i szacunku społecznego dla tego zawodu i spraw archiwalnych.

Stowarzyszenie realizuje swe cele poprzez:

- 1) działalność badawczą i studia nad zastosowaniem nowych technik;
- 2) działalność edukacyjną;
- 3) wymianę doświadczeń w formie spotkań, konferencji i działalności wydawniczej;
- 4) zdobywanie środków materialnych na działalność własną oraz wspieranie działań poszczególnych archiwów i osób prawnych, do których one należą, mających na celu indywidualne uzyskiwanie środków na komputeryzację i wdrażanie postępu technicznego.

Należy podkreślić, że wśród członków Stowarzyszenia coraz częściej znajdują się pracownicy archiwów diecezjalnych, którzy poprzez ożywioną działalność Stowarzyszenia mają okazję nabyć nowe doświadczenia w pracy archiwalnej, poszerzyć dotychczasową wiedzę w tej dziedzinie oraz promować archiwa diecezjalne i ich zasoby.

Pracownicy Ośrodka ABMK i członkowie Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych kontynuują polską tradycję archiwalną oraz „wielką służbę nauce kościelnej i narodowej”⁴⁴.

⁴² A. Hamryszczak, *Prace Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych w zakresie dokumentowania bibliotek kościelnych*, ABMK 99 (2013), s. 19.

⁴³ Dekret i Statut SAK w: „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 1 (2004), s. 21-32; J. Kopiec, *Potrzeba Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych w Polsce*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 1 (2004), s. 47-50.

⁴⁴ J. Związek, *Słowo po wyborze i zarys programu działania Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych*, „Archiva Ecclesiastica” 1 (2004), s. 53.

Zakończenie

Archiwa diecezjalne to nie tylko instytucje. W archiwach diecezjalnych pracuje personel, który z reguły posiada wymagane kwalifikacje zawodowe. Liczba pracowników nie zawsze zależy od wielkości posiadanych zbiorów. W dalszym ciągu doskwiera brak wykwalifikowanych pracowników. Archiwa diecezjalne to także kwerendziści, dla których archiwa coraz częściej otwierają swoje podwoje, pragnąc właściwie zaspokoić ich potrzeby naukowe, życiowe i osobiste. Zasady udostępniania reguluje statut i regulamin, zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego i przełożonego generalnego lub prowincjała. Większość archiwów funkcjonuje na bazie statutowej, ale są archiwa, które takiej bazy jeszcze nie posiadają. Statut jest podstawą funkcjonowania archiwum. Regulamin określa warunki pracy, wylicza uprawnienia i obowiązki kwerendzistów oraz stosunek do nich kierownictwa archiwum⁴⁵. Trzeba zabiegać więc o to, aby każde archiwum diecezjalne miało swój statut i regulamin. Stanowi to bowiem ważny krok na drodze do zakończenia reformy organizacji archiwów kościelnych w Polsce.

Bibliografia

- Abraham W., *Ustawodawstwo kościelne o archiwach*, „Archeion” 4 (1928), s. 1-14.
- Ataman J., *Ks. Jan Kwolek 1885-1958*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 1 (1959) z.1, s. 159-161.
- Buczek K., *Archiwa polskie*, „Nauka Polska” 7 (1912), s. 1-97; 1930:12 (suplement do t. 7), s. 1-85.
- Chwalewik E., *Zbiory polskie*, t. 1, Warszawa 1926; t. 2, Warszawa 1927.
- Codex Iurii Canonici Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus*, Friburgi Brisgoviae-Ratisbonae 1918.
- Dębowska M., *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1956-2006*, Lublin 2006, s. 107.
- Dziwoki J., *Edukacja archiwistów kościelnych w Polsce po 1945 roku. Referat wygłoszony w Olsztynie na V Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w ramach sesji „Archiwa kościelne” w dniach 6-7 września 2007 (w posiadaniu autorki)*.
- Glemma T., *O archiwach warmińskich we Fromborku*, „Archeion” 9 (1931), s. 19-35.
- Gustaw R., *Stan i potrzeby bibliotek kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK 1 (1959), z. 1, s. 34-42.
- Hamryszcak A., *Prace Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych w zakresie dokumentowania bibliotek kościelnych*, ABMK 99 (2013), s. 19.
- Kaczmarczyk K., Kowalski O. G. OCist, *Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, [Kra-ków] 1919, s. 1-104.
- Kaczmarczyk K., *Archiwum oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie*, „Archeion” 6-7 (1930), s. 123-159.

⁴⁵ S. Librowski, *Dotychczasowe osiągnięcia*, s. 9.

- Kaczmarczyk K., *Egzemplarz częstochowski inwentarza Archiwum Koronnego z r. 1613*, „Archeion” 14 (1936), s. 36-47.
- Kalendarium życia, cierpień, działalności, twórczości i uznania księdza Stanisława Librowskiego, ABMK 58 (1989), s. 455-456.
- Kiersnowski R., *Nauki pomocnicze historii w okresie powojennym*, „Kwartalnik Historyczny” 1 (1987), s. 314.
- Kopiec J., *Potrzeba Sowarzystenia Archiwistów Kościelnych w Polsce*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 1 (2004), s. 47-50.
- Kwiatkowski W., *Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie*, „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 26 (1936), s. 283-285.
- Kwolek J., *Archiwa diecezji przemyskiej obrz. lacińskiego*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 27 (1927), s. 223-276.
- Kwolek J., *Ekstrakty metrykalne w Archiwum Diecezjalnym Przemyskim*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 28 (1928), s. 231-249.
- Kwolek J., *Naukowa organizacja archiwów diecezjalnych*, „Archeion” 4 (1928), s. 15-35.
- Kwolek J., *Naukowa organizacja archiwów kościelnych*, „Nasza Myśl Teologiczna” 1 (1930), s. 1-37.
- Kwolek J., *Archiwum Diecezjalne przy Kurii Biskupiej ob.lac. w Przemyśle*, „Ateneum Kapłańskie” 38 (1936), s. 514-526.
- Lenort F., *Z dziejów organizacji i zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Lublin 1967, s. 70.
- Librowski S., *Archiwum Diecezjalne we Włocławku 1945-1958*, Włocławek 1958.
- Librowski S., *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych*, ABMK 1 (1959), z. 1, s. 12-16.
- Librowski S., *Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK 1 (1959), s. 20-33.
- [Librowski S.] *Pierwszy Zjazd Archiwistów, Bibliotekarzy i Muzeologów Kościelnych. I. Przebieg Zjazdu*, ABMK 1 (1959) z. 1, s. 18-20.
- Librowski S., *Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego*, Lublin 1960.
- Librowski S., *Dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie reformy organizacji archiwów kościelnych w Polsce*, ABMK 3 (1961) z. 1-2, s. 8-14.
- Librowski S., *Podejmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych*, ABMK 27 (1973), s. 6.
- Librowski S., *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1989, kol. 879.
- Nowacki J., *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu*, „Ateneum Kapłańskie” 38 (1936), s. 198-205.
- Rybus H., *Widawskie Archiwum Kościelne*, Łódź 1939.
- Smoleń W., *Stan i potrzeby muzeów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK 1 (1959), s. 43-56.
- Statut i regulaminy Muzeum Diecezjalnego w Łodzi*, „Archeion” 15 (1937-1938), s. 132-134.
- Urban W., *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Archeion” 25 (1956), s. 309-320;
- Urban W., *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, ABMK 10 (1965), s. 16.
- Związek J., *Słowo po wyborze i zarys programu działania Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych*, „Archiva Ecclesiastica”, 1 (2004), s. 53.
- Związek J., *Twórcy zespołów w archiwach kościelnych w Polsce*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 2 (2005), s. 53-54.